

Отримано: 12 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: anna.zhukovska@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-119-123

Жуковська А. В. Такесичні модулі англomовного художнього дискурсу / А. В. Жуковська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 119–123.

УДК: 811.111'221.7'42 (045)

Анна Володимирівна Жуковська,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ТАКЕСИЧНІ МОДУЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена дослідженню тактильної поведінки персонажа у номінативному просторі англomовного художнього дискурсу із позиції модулярного підходу. Робиться спроба виокремити та охарактеризувати основні типи такесичних модулів за рядом релевантних ознак – номінативної, локативної, функціональної та модусної.

Ключові слова: тактильна поведінка персонажа, дотик, такесичний модуль.

Анна Владимировна Жуковская,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

ТАКЕСИЧЕСКИЕ МОДУЛИ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ДИСКУРСА

Статья посвящена изучению тактильного поведения персонажа в номинативном пространстве англоязычного художественного дискурса с позиции модулярного подхода. Предпринимается попытка выделить и охарактеризовать основные типы такесических модулей по номинативному, локативному, функциональному и модусному признакам.

Ключевые слова: тактильное поведение персонажа, прикосновение, такесический модуль.

Anna Zhukovska,
Kyiv National Linguistic University, Kyiv

TACESIC MODULES IN THE ENGLISH LANGUAGE FICTIONAL DISCOURSE

The article deals with the study of character's touch behavior in the contemporary English language fictional discourse from the modular perspective. It introduces the notion of the «tacesic module» as a structural unit employed in the modular analysis of the character's touch behavior. It also focuses on the main properties of tacesic modules, i.e. their nominative, local and functional features. Such relevant properties being considered, the article presents the classification of tacesic modules including their basic types. According to the nominative criterion, tacesic modules are classified into mononominative (containing one denomination of touch) and multinominative (containing more than one denominations of touch) types. The initial, medial and final types of tacesic modules are distinguished on the basis of the criterion of their location in relation to verbal modules. The functional types of tacesic modules include complementary, oppositive and substitutional ones, which are complementing, opposing to, and substituting for verbal modules correspondently. The active, passive and reciprocal types of tacesic modules are distinguished according to the existing modes of touch realization. The active tacesic module being of subjective, dynamic and controlling nature is opposed to the passive tacesic module with its objective, inactive and non-controlling nature. The reciprocal tacesic module reflects the interactive character of touch.

Key words: character's touch behavior, touch, tacesic module.

Дослідження тактильної поведінки мовця у номінативному просторі англomовного художнього дискурсу закономірно викликало необхідність визначення структурної одиниці її виміру. Звернувшись до модулярного підходу, що останнім часом використовується у рамках лінгвістичних розвідок, зокрема спрямованих на вивчення діалогічного дискурсу [9, 10, 11, 12], нами було виокремлено структурну одиницю вивчення тактильної поведінки комуніканта – *такесичний модуль*, який розуміємо як таку частину англomовного художнього дискурсу, що містить одну чи декілька номінацій на позначення дотику персонажа. Поняття «модуль» використовується в лінгвістиці для позначення тих простих систем або частин, із яких складається вся інфраструктура людського мозку, знань, мови тощо, та яким властивий ряд сутнісних ознак, що включають в себе відносну автономність, спеціалізацію, локалізацію, універсальність та генетичну зумовленість [8, с. 164]. Модульна концепція дозволяє формалізувати комунікативний акт у вигляді взаємодії двох модулів – вербального та невербального [11, с. 125], що у свою чергу уможливує визначення ключових характеристик невербального модуля, специфіку його функціонування у номінативному просторі англomовного дискурсу, особливості його внутрішньої структури та характер взаємодії із іншими невербальними модулями. **Мета** цієї статті полягає у спробі класифікувати такесичні модулі за рядом релевантних ознак. Відповідно, **об'єктом** дослідження є такесичні модулі англomовного художнього дискурсу, а **предметом** їх номінативні, локативні, функціональні та модусні ознаки. **Матеріалом** для дослідження слугують дискурсивні фрагменти, відібрані із низки художніх творів англomовних авторів кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Аналіз ілюстративного матеріалу засвідчив, що у сучасному англomовному художньому дискурсі такесичні модулі функціонують як моноструктури, наприклад: «*Oh Mum...*» *Impulsively I give her a hug. «It's a...a really lovely dress...»* [24, с. 70]; а також, вони часто входять до складу багатокомпонентних невербальних модулів, як це видно із наступного прикладу: «*Rebecca,*» *says Robyn, taking both my hands and gazing intently into my eyes. «We meet at last. I'm so delighted to meet you. So delighted!»* [24, с. 94]. Зазначимо, що вивчаючи структурні, номінативні, функціональні та модусні властивості такесичного модуля на тлі сучасного англomовного художнього дискурсу, ми братимемо до уваги його фрагменти, що містять як моно-референтні такесичні модулі, так і полікомпонентні модульні структури, до складу яких з поміж інших входить і такесичний компонент.

Дослідження номінативного наповнення такесичних модулів уможливило виокремлення з поміж них *однономінативних*, тобто таких, що містять тільки одну номінацію на позначення тактильної діяльності персонажа (*Dad elbows me. «Would you stop looking around you, and keep your eye on the stage? He's about to kill her»* [16, с. 287]) та *багатоміномінативних* такесичних модулів, в межах яких присутні дві чи більше номінації на позначення дотику (*He took her face in his hands and kissed her for a long time* [17, с. 234]). Зазначимо, що до складу останніх може входити декілька номінативних засобів на позначення:

1) послідовних тактильних дій персонажа: *«Can you pinch me please so I can make sure I'm not dreaming?» Amy gave her a nip and then hugged her arm* [25, с. 4]; 2) одночасних тактильних дій персонажа: *«Mike,» Dad said. «Hello there.» He did that hilarious mangreeting, shaking his hand and half hugging him* [20, с. 345]; 3) тактильних дій персонажа спрямованих на одного й того ж адресата: *Miles took my hand and kissed it. «Thank you so much,» he said* [20, с. 359]; 4) тактильних дій персонажа спрямованих на різних адресатів: *«Hello» I hugged Dad, shook hands with Gibbo and kissed Chin* [20, с. 16].

У свою чергу, вивчення локативних характеристик такесичного модуля у номінативному просторі англomовного художнього дискурсу призвело до висновку, що він, формуючи конфігурації із вербальними модулями, може займати в комунікативному акті будь-яку позицію – початкову: *He reached across the table and took hold of her hand. «I'll say it again, Maggie, but this is the last time. <...> You have my word of honor»* [27, с. 116]; серединну: *«The point is, we want you to be involved as much as possible.» She pats Elinor's hand. «In fact, if you'd like to come and stay for a while, so we could really get to know each other...»* [24, с. 76]; або кінцеву: *«Ah, love.» Dad takes my hand and squeezes it again, long and hard* [16, с. 51]. Таким чином, за локативною ознакою розрізняємо *ініціальний*, *медіальний* та *фінальний* такесичні модулі, вважаючи, що характер розміщення невербального такесичного модуля у комунікативному акті покликаний виконувати конкретні стратегічні завдання у номінативному просторі англomовного художнього дискурсу та безпосередньо впливати на формування невербального контексту. Ініціальний такесичний модуль є свого роду ввідним елементом, що дозволяє адресату сформулювати гіпотезу щодо теми наступного вербального повідомлення [7, с. 60]. Окрім цього, такесичний модуль, що розташований на початку комунікативного акту задає його емоційний фон, визначає реалізованість або нереалізованість інтенцій попереднього мовця, а також забезпечує формування прагматичного компоненту наступних вербальних дій [11, с. 128]. Наприклад: *Realising the words were opening small gateways into her past, Lainey held her mother's hand tightly as she said, «Of course, I forgive you, but I wish you'd tell me...»* [26, с. 63]. У наведеному фрагменті художнього дискурсу препозитивний відносно вербального такесичний модуль (*Lainey held her mother's hand tightly*) передає емоційну напругу персонажа, викликану багаторічним пошуком правди про власне минуле: міцно тримаючи матір за руку, героїня повідомляє про силу свого бажання дізнатися правду, а також наполегливість у власних намірах ще до того як вербалізує їх. Тобто, такесичний компонент, що передує словесному повідомленню, експресивізує значення вербально репрезентованих інтенцій мовця [13, с. 193].

Медіальну позицію або інтерпозицію невербального модуля у комунікативному акті, на наш погляд, варто розглядати як розщеплений спосіб подачі інформації. Розщеплення є засобом акцентування уваги на важливих деталях, сигналізації про локально значущу інформацію [7, с. 61]. Медіальні такесичні модулі є тими «вкрапленнями», що розриваючи вербальний модуль, фокусують увагу на важливих частинах вербального повідомлення, дозволяють уникнути монотонності, урізноманітнюють висловлювання. Наприклад: *«Michael Aspel is very busy in his natural habitat, presenting a live television show.» I dig my fingernails into Dad's arm. «I don't think talking to you is very high on his priority list right now»* [16, с. 259]. Ще одним функціональним призначенням медіального такесичного модуля у номінативному просторі англomовного художнього дискурсу є налагодження зв'язку між вербальним модулем, що йому передує, та вербальним модулем, який за ним слідує [10, с. 8]: *«I've got an idea.» Mrs Traynor put a hand on her daughter's shoulder. «Perhaps you could go on holiday with them, Georgina»* [29, с. 165].

Результати проведеного аналізу фактичного матеріалу дозволяють зробити висновок, що фінальний такесичний модуль може інтенсифікувати попереднє повідомлення, виражене словесно, уточнювати вербально виражену реакцію комуніканта на слова або дії попереднього мовця, тим самим забезпечуючи більш достовірну її інтерпретацію, або самостійно кваліфікувати реакцію комуніканта на висловлювання попереднього мовця як позитивну, нейтральну чи негативну, тобто виконувати функцію оцінки сказаного, підтверджувати вербальне повідомлення.

Утворення різних варіантів комбінацій вербальних та невербальних модулів відбувається за допомогою декількох шляхів: включення, приєднання та протиставлення [11, с. 126]. Так, включення характеризується комунікативною та структурною спаяністю модулів, де невербальний модуль, що номінує дотик, є функціонально еквівалентним вербальному повідомленню, наприклад: *«Stop it.» Alex reached down, seizing her by the elbow* [28, с. 95]. У свою чергу приєднання будується за принципом сурядності: у більшості випадків адитивний зв'язок вербального та невербального модулів забезпечує пояснення, уточнення емоційно-психологічного стану персонажа, зокрема і через опис його тактильної поведінки, як це видно із наступного прикладу: *«Don't be afraid anymore.» She touched him gently on the side of his face. «I'd love to marry you»* [17, с. 396]. Таким чином, через включення та приєднання відбувається реалізація функції доповнення вербального модуля невербальним такесичним модулем. У цьому руслі, на наш погляд, варто говорити про *комплементарний* такесичний модуль, функціональне призначення якого полягає у деталізації словесного повідомлення персонажа, специфікації його емотивної складової або номінації такесичного компоненту комунікації, що функціонально рівноцінний вербальному повідомленню персонажа. Наприклад: *«We've got the house!» I throw my arms round his neck. «I got us the house!»* [22, с. 57]. У наведеному фрагменті англomовного художнього дискурсу *комплементарний* такесичний модуль (*I throw my arms round his neck*) функціонально доповнює вербальний модуль, підсилюючи його емотивну складову. Такесичний та вербальний модулі у цьому випадку є синонімічними за значенням, оскільки обидва виражають триумф героїні від здійснення несподівано успішної угоди.

У свою чергу, невербальний та вербальний модулі в рамках одного комунікативного акту можуть передавати протилежні значення [11, с. 127], у разі чого відбувається реалізація функції протиставлення. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив непоодинокі випадки, коли такесичний модуль знаходився у функціонально протилежній смислової площині відносно вербального модуля. Відтак, вбачаємо можливим говорити про ще один функціональний тип такесичного модуля – *опозитивний*, який є семантично не рівним вербальному модулю. Номінації дотику, що входять до складу опозитивного такесичного модуля покликані виражати протилежні за значенням смисли відносно тих, що закладені у супутньому йому вербальному

модулі. Опозитивний такесичний модуль з'являється у рамках комунікативного акту, коли персонаж говорить одне, а відчуває інше, при цьому саме номінативні засоби на позначення тактильної поведінки комуніканта сигналізують про полярний характер почуттів та слів персонажа, що зокрема демонструє наступний приклад: «*This is Mr Fletcher.*» *I grip Faith's hand so tightly she yelps.* «*We've met. Would you excuse us for a moment?*» [31, с. 97].

Функція заміщення вербального модуля невербальним реалізується повністю або частково. Синтагматичне витіснення вербального невербальним може бути зумовлене як підсвідомим врахуванням можливості економії вербальних засобів, так і усвідомленими, а також соціально обумовленими аспектами комунікації [6, с. 14]. Фактичний матеріал, опрацьований нами, свідчить про те, що такесичний модуль самостійно може функціонально заміщати вербальний модуль, що дозволяє виокремити ще один його функціональний підтип – *субститутивний* такесичний модуль: «*The old bastard,*» *whispered Sabine tearfully, and felt Thom's good hand on her shoulder in reply* [30, с. 63].

Розмежування понять активного та пасивного модусів дотику [1, 3, 4] є одним із ключових аспектів дослідження тактильної модальності і тактильного каналу комунікації, так само як і контактність природи дотику як такого. Для дотику характерна двостороння природа: з одного боку дотик – це процес торкання іншого, а з іншого – це дотикові відчуття, що з'являються у реципієнта внаслідок того, що до нього торкаються. Таким чином, двоїстість як іманентна риса тактильної модальності знаходить своє вираження у двох взаємозалежних модусах – активному та пасивному. Це два аспекти одного й того ж самого процесу, що однак принципово відрізняються один від одного рядом ключових рис та функціональних призначень. Активний модус дотику (*active mode of touch, active touch, touching, tactile scanning, active perception, active scanning*) – це процес торкання іншого, *тактильна дія*, що має активний, динамічний характер, а також *тактильні відчуття*, що виникають у виконавця дотику внаслідок здійсненої ним же дії. Натомість пасивний дотик (*passive mode of touch, passive touch, being touched*) – це *тактильні відчуття*, що виникають у реципієнта дотику внаслідок тактильної дії здійсненої відносно нього. Активний дотик має «дослідницьку» природу, таким чином виконуючи радше експлоративну функцію, в той час як для пасивного дотику основною є рецептивна функція [1]. Ініціюючи тактильну дію, виконавець бере на себе відповідальність щодо форми її вираження, таким чином, контролюючи процес реалізації дотику, його параметральні та якісні характеристики. У цьому руслі варто зазначити, що фактор контролю є одним із ключових у розмежуванні поняттях: якщо активний дотик є відносно контрольованим, то для пасивного – характерна відносна відсутність контролю [3]. З точки зору комунікативної спрямованості, активний дотик є експресивним та направленим на комунікацію, інакше кажучи, – це процес торкання іншого із комунікативною метою. Окрім цього, можливі ситуації, коли відбувається взаємний активний тактильний вплив двох комунікантів один на одного. У такому випадку кожен із них виступає як суб'єктом, так і об'єктом дотику одночасно [14, с. 67]. З огляду на вище зазначене, вбачаємо можливим розрізняти *активний, пасивний та рецептивний* такесичні модулі у рамках сучасного художнього англомовного дискурсу.

Активний такесичний модуль є суб'єктним за своєю природою, та має ряд сутнісних ознак, до яких належать енергетична активність, волітвність та контроль над реалізацією дотику [5, с. 71]. Так, ознака енергетичної активності полягає у використанні суб'єктом власної енергії для виконання тактильної дії, волітвність, у свою чергу, виявляється у свідомому намірі персонажа реалізувати дотик, а фактор контролю передбачає відповідність між наміром та отриманим або запланованим результатом активної тактильної дії, певний ступінь контролю над нею, її залежність від зусиль суб'єкта дотику. Відповідно, активний такесичний модуль містить номінативні засоби на позначення активного модусу дотику персонажа, серед яких присутні: 1) спеціальні номінації дотику (*hug, kiss, nudge, pat, squeeze, tug etc*): «*Let's hope he comes back full of tales of bungee ropes or whatever horror it is the young people like to inflict upon each other.*» *She nudged me.* «*He might make you put one up in the castle*» [29, с. 387]; 2) спеціальні похідні номінації дотику (*to give a hug, to plant a kiss, to give a pat, to give a squeeze etc.*): *Maud gave him a hug.* «*Those American girls don't know what's coming on their way,*» *she said* [17, с. 431]; неспеціальні номінації дотику (*to press one's lips, to put one's arm, to run one's finger etc.*): «*Don't answer the door?*» *I took my sister's elbow.* «*Lou ... you didn't say anything to Patrick, did you?*» [29, с. 454].

Варто зазначити, що активний дотик, часто актуалізує якісні характеристики дотикової поверхні; у такому випадку активний тактильний досвід персонажа описується через «досліджені» якості об'єкта, із яким був встановлений тактильний контакт [3]. Наприклад, за допомогою активного дотику персонаж дізнається про температурні характеристики, текстурні та інші ознаки дотикової поверхні: *He [Frank Harrison] leaned across and kissed her on the soft, unlipsticked mouth a long, yearning kiss.* [19, с. 385].

Пасивний такесичний модуль має об'єктний характер та володіє рядом сутнісних ознак, що є полярними відносно активного такесичного модуля. Йому властиві ознаки інактивності, утягнутості у дію, що однак не контролюється. Пасивний модуль має рецептивний характер, а, отже, опис тактильного досвіду отриманого шляхом пасивного дотику в основному відбувається в термінах тактильних відчуттів реципієнта [3]. Наприклад: *She was acutely conscious of each detail of her surroundings. She felt the fabric of Durwood's sleeve just brushing her arm, and she heard Ira absentmindedly twanging a rubber band* [32, с. 76]. Пасивний такесичний модуль актуалізує номінативні засоби на позначення пасивного модусу дотику персонажа, тобто, тих тактильних відчуттів, які він переживає внаслідок активної тактильної дії виконаної відносно нього іншим комунікантом. Припускаємо, що саме тому його центральною мовною одиницею є дієслово *to feel*: *After a minute, I felt my sister's arm snake around me* [29, с. 372]. Запропонований фрагмент англомовного художнього дискурсу ілюструє пасивний такесичний модуль, що містить номінацію *I felt* на позначення пасивних тактильних відчуттів персонажа, та водночас номінативно актуалізує виконавця та інструмент дотику – частину тіла комуніканта, що його реалізує (*my sister's arm*), а також манеру дотику (*snake*) і місце його реалізації (*around me*). Проаналізований фактичний матеріал засвідчив, що номінації пасивного такесичного модуля можуть безпосередньо вказувати на такі якісні та кількісні характеристики дотику як: тип тактильної дії, манеру її виконання, виконавця тактильної дії, його частину тіла або об'єкт-посередник з яким безпосередньо встановлюється тактильний контакт, інтенсивність дотику, його різкість, температурні характеристики, місце реалізації та площу дотикової поверхні. Отже, вважаємо за можливе зробити висновок, що пасивний такесичний модуль в номінативному просторі англомовного художнього дискурсу покликаний представити дотик у комунікативному акті крізь призму його рецептивної сторони – тобто, пасивного модусу, що ніякою мірою не зменшує ступеню його інформативності

порівняно із активним такесичним модулем, а навпаки – забезпечує адекватний опис реалізованого тактильного контакту, водночас апелюючи до багатства пасивного тактильного досвіду читача.

Реципрокальний такесичний модуль має суб'єкт-об'єктний характер, тобто представлені у ньому суб'єкти тактильної дії є одночасно її об'єктами, що отримує певне номінативне вираження в рамках англomовного художнього дискурсу. Пояснимо сказане за допомогою прикладу: *They came back to the car with arms around each other's waists* [15, с. 245]. У цьому випадку можна говорити про тактильну взаємодію комунікантів, оскільки обидва учасники комунікативного акту беруть активну участь у реалізації тактильного контакту, отримуючи обопільний тактильний досвід внаслідок здійсненого дотику. В номінативному просторі англomовного художнього дискурсу суб'єкти реципрокального такесичного модуля зазвичай представлені: 1) іменником у формі множини (для однойменних суб'єктів): *The Barley twins were walking just behind them, clinging to each other's arms* [32, с. 82]; 2) займенником у формі множини: *Oh Suze! That's fantastic!* I shriek. «I know!» She comes running over, and we have a big hug, and sort of dance about, before she realizes she's holding a cigarette and is about to burn my hair [23, с. 11]; 3) іменниковою фразою: *I'll leave you in good hands,*» Clara said and mother and daughter hugged each other [17, с. 447]. Типовим маркером реципрокального такесичного модуля є наявність у його номінативному складі взаємного займенника each other (each other's) у формі загального або присвійного відмінка. Як правило, вживаючись у присвійному відмінку взаємний займенник виконує функцію означення у реченні, на мовному рівні описуючи об'єкт відносно якого виконується тактильна дія (зазначимо, що зазвичай це однойменні частини тіла двох комунікантів – учасників тактильної взаємодії), водночас вказуючи на взаємність переживання тактильного досвіду суб'єкт-об'єктів реципрокального такесичного модуля. Наприклад: *Periodically they would break out into song, or begin some noisy, physical altercation, ramming each other with blunt heads or wrapping their arms around each other's necks* [29, с. 185]. У свою чергу, вживаючись у загальному відмінку взаємний займенник each other, виконує функцію додатка на синтаксичному рівні, та позначає об'єкти тактильної взаємодії, що співпадають із її суб'єктами, вираженими іншими номінативними засобами: *Ron and Doreen clutched each other, bracing for the worst* [21, с. 451].

Аналіз фактичного матеріалу також засвідчив, що типовими для реципрокального такесичного модуля є номінативні засоби на позначення рукостискання *to shake hands (with sb)*, що вочевидь, пояснюється симетричністю, еквівалентністю та взаємністю як основними характеристиками цього типу дотику [2, с. 255]: *A split second I was shaking hands with Detectives Joe Kennelly and Aron Miles from the Major Crime Division of the Connecticut State Police* [18, с. 13]. Окрім цього, для номінативного складу реципрокального такесичного модуля характерним є дієслово *to embrace*, що може передавати тактильний взаємовплив двох комунікантів, кожен із яких виступає як суб'єктом, так і об'єктом дотику [14, с. 67]: *Buzzy-Bea, sweetie, so lovely to see you!*» She rushes to her niece, and they embrace [16, с. 208].

Отже, застосовуючи модулярний підхід до аналізу тих фрагментів англomовного художнього дискурсу, що містять номінації на позначення дотику художнього персонажа, нами було зроблено спробу класифікувати такесичні модулі за рядом релевантних ознак, в результаті чого виокремлено такі їх типи: однономінативний та багатонінативний (за номінативною ознакою), ініціальний, медіальний та фінальний (за локативною ознакою), комплементарний, опозитивний та субститутивний (за функціональною ознакою), активний, пасивний та реципрокальний (за модусною ознакою). Надалі до фокусу нашого дослідження увійде аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів комбінування такесичної та інших невербальних складових полікомпонентних невербальних модулів, визначення характерних рис поєднання такесичних номінацій із проксемними, кінесичними, паралінгвістичними, окулесичними та ольфакторними одиницями.

Література:

- Gibson J. Observation on Active Touch [Електронний ресурс] / James J. Gibson // Psychological Review. – 1962. – Режим доступу до ресурсу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=09842BB1F87CE860F645CBDF076A0D53?doi=10.1.1.211.3529&rep=rep1&type=pdf>. – Дата доступу: 23.08.2017
- Hall P. The handshake as interaction / P. Hall, D. Spencer Hall. // Semiotica. – 1983. – Vol. 45, № 3/4 – P. 249–264.
- Loomis J. What utility is there in distinguishing between active and passive touch? [Електронний ресурс] / J. Loomis, S. Lederman. – 1984. – Режим доступу до ресурсу: <http://people.cs.vt.edu/~wangr06/touch%20review%20origination/LooL84.pdf>. – Дата доступу: 23.08.2017.
- Montagu A. Touching: the human significance of the skin (Second edition) / Ashley Montagu. – N.Y. : Harper & Row, 1977. – 385 p.
- Болдырев Н. Н. Функциональная категоризация английского глагола: монография / Николай Николаевич Болдырев. 2-е изд., стер. – М.-Берлин: Директ-Медиа, 2016. – 211 с.
- Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации / Отв. ред. В. Н. Ярцева; Предисл. В. И. Карасика. Изд. 4-е. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 112 с.
- Дейк Т. А. ван Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. – Благовещенск: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 308 с.
- Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – Москва: МГУ, 1996. – 245 с.
- Кудрявцева Н. Б. К проблеме организации прагматического модуля франкоязычного дискурса [Електронний ресурс] / Н. Б. Кудрявцева // Вестник Московского государственного лингвистического университета. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-probleme-organizatsii-pragmaticheskogo-modulya-frankoyazychnogo-dialogicheskogo-diskursa>. – Дата доступу: 22.08.2017.
- Нетребина С. П. Соматикон емоційного реагування персонажа в англomовному художньому дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Нетребина Світлана Павлівна – К., 2016. – 20 с.
- Серякова И. И. Невербальный знак коммуникации в англоязычных дискурсивных практиках : монография / Ирина Ивановна Серякова. – К. : Изд. центр. КНЛУ, 2012. – 280 с.
- Соколова В. Л. Коммуникативная структура англоязычного художественного диалога (на материале англоязычной прозы и драмы XX века) : дис. канд. фил. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Соколова Вера Леонидовна – М., 2008. – 250 с.
- Солощук Л. В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі : дис. докт. філ. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Солощук Людмила Василівна – Київ, 2009. – 469 с.
- Федотова О. В. Функционально-семантические особенности глаголов, репрезентирующих фрейм «прикосновение» в современном английском языке : дис. канд. фил. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Федотова Ольга Владимировна – Белгород, 2007. – 178 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Adler W. Random Hearts / Warren Adler. – L.: Coronet Books, 1999. – 247 p.
2. Ahern C. Thanks for the Memories / Cecelia Ahern. – L.: Harper Collins Publishers, 2008. – 489 p.
3. Binchy M. Minding Frankie / Maeve Binchy. – L.: Orion, 2011. – 465 p.
4. Bradford B. Dangerous to Know / Barbara Taylor Bradford. – L.: Harper Collins Publishers, 2001. – 410 p.
5. Dexter C. The Remorseful Day / Colin Dexter. – L.: Pan Books, 2000. – 448 p.
6. Evans H. Going Home / Harriet Evans. – L.: Harper Collins Publishers, 2006. – 440 p.
7. Grisham J. The Appeal / John Grisham. – NY.: Bantam Dell, 2008. – 485 p.
8. Kinsella S. Shopaholic & Baby / Sophie Kinsella. – L.: Black Swan, 2008. – 448 p.
9. Kinsella S. Shopaholic Takes Manhattan / Sophie Kinsella. – N.Y.: Bantam Dell, 2004. – 400 p.
10. Kinsella S. Shopaholic Ties the Knot / Sophie Kinsella. – L.: Black Swan, 2002. – 404 p.
11. Lewis S. Forgotten / Susan Lewis. – L.: Arrow Books, 2011. – 552 p.
12. Lewis S. The Truth About You / Susan Lewis. – L.: Arrow Books, 2014. – 469 p.
13. Macomber D. Love Letters / Debbie Macomber. – L.: Arrow Books, 2014. – 372 p.
14. Mansell J. Perfect Timing / Jill Mansell. – L.: Headline Book Publishing, 1997. – 342 p.
15. Moyes J. Me Before You / Jojo Moyes. – L.: Penguin Books, 2012. – 522 p.
16. Moyes J. Sheltering Rain / Jojo Moyes. – NY: HarperCollins, 2002. – 368 p.
17. Picoult J. Keeping Faith / Jodi Picoult. – L.: Hodder, 2006. – 468 p.
18. Tyler A. Breathing Lessons / Anne Tyler. – N.Y.: Berkley Books, 1998. – 327 p.